

STEPHEN J. DAVIS
Christ Child: Cultural
Memories of a Young Jesus.
Synkrisis: Comparative
Approaches to Early
Christianity in Greco-
Roman Culture. New
Haven: Yale University Press
2014. 417s.

Stephen Davis käsittelee teoksessaan Jeesuksen lapsuudesta kertovaa kirjoitusta, josta on yleisesti käytetty nimeä Tuomaan lapsuus-evankeliumi. Tätä nimeä tekstistä käytetään myös Johannes Sepälän suomenkielisessä käännöksessä (*Apokryfiset evankeliumit*. Ortokirja 1980). Nimensä vuoksi kirjoitus sekoitetaan usein Tuomaan evankeliumiin, jonka koptinkielinen teksti on osa vuonna 1945 löydettyä Nag Hammadin kirjakoelmaa. Ennen Nag Hammadin löytöä Jeesuksen lapsuudesta kertovasta tekstistä käytettiin pelkästään nimeä Tuomaan evankeliumi, mikä on ollut omiaan lisäämään sekaannusta.

Kirjoitukset ovat kuitenkin lajiltaan ja sisällöltään täysin erilaisia. Tuomaan evankeliumi on 114 lauselman kokoelma aikuisen Jeesuksen opetuksia. Davisin kirjassaan analysoima teksti sen sijaan kertoo ihmeistä, joita Jeesus teki lapsesta. Hän esimerkiksi herättää muovaamansa savilinnut henkiin, kiroaa häntä tönäisseen pojan kuoliaaksi (ja pelastaa hänet myöhemmin), parantaa veljensä Jaakobin, jota käärme on purrut, sekä kiistelee ja osoittaa etevämyytemensä suhteessa kirjanoppineisiin, jotka yrittävät opettaa häntä. Teosta alettiin kutsua Tuomaan (lapsuus)evankeliumiksi, koska kertomuksen alussa kirjoittajaksi mainitaan kreikankielisessä käsikirjoituksessa Tuomas. Viite Tuomaaseen on mitä ilmeisemmin lisätty tekstiin myöhemmin. Varhaisimmissa lähteissä tekstiin on viitattu nimellä Paidika, mikä tarkoittaa lapsuuden tekoja. Davis käyttääkin kirjansa liitteenä olevassa englan-

ninkielisessä käännöksessä nimeä "The Great Childhood Deeds of our Master and Savior Jesus Christ". Mikäli tekstistä laaditaan tuoreempi suomennos, mikä olisi toivottavaa, nimestä on varmasti syytä pudottaa pois viittaus Tuomaaseen, sillä se aiheuttaa turhaa sekaannusta. Käytän jatkossa teoksesta nimeä Lapsuuden teot.

Davisin teoksessa on kolme osaa. Ensimmäisessä osassa Davis esittelee lyhyesti Lapsuuden tekojen aiheempaa tutkimusta ja oman tutkimuksensa metodia eli kulttuurisen muistin tutkimusta. Hän esittelee myös tekstin käsikirjoituksia ja siihen liittyviä viittauksia antiikin teksteissä. Kulttuurisen muistin tutkimuksessa Davis soveltaa näkökulmia, joita ovat nostaneet esiin alan klassiset tutkijat: Maurice Halbwachs, Pierre Nora, Jan Assmann, Paul Connerton, Aleida Assmann ja Astrid Erll.

Teoksensa toisessa osassa Davis käsittelee tarkemmin Lapsuuden tekojen kolmea teemaa: kirjoituksen alussa olevaa kuvausta, jossa Jeesus herättää savilinnut henkiin, Jeesuksen kirouksia sekä kuvauksia Jeesuksesta oppilaana. Näissä analyysissä Davis onnistuu tuomaan tulkintaan monia uusia näkökulmia. Hän kuvaa vakuuttavasti, kuinka savilinnuilla leikkivä Jeesus linkittyy lasten tavanomaisiin leikkeihin sekä savesta muovatuilla että elävillä linnuilla. Linnuilla leikkivät lapset olivat tavallinen aihe myös lasten hautamuistomerkeissä. Linnuilla leikkivä Jeesus kytkeytyy siis monin tavoin Lapsuuden tekojen kertomuksia kuulleiden aikuisten omiin muistoihin sekä laajemmin kulttuurisiin "muistin paikkoihin" (Pierre Noran "lieux de mémoire", "sites of memory"), jotka ovat jo olleet valmiina tekstin kuulijoiden sosiaalishistoriallisessa kontekstissa. Toisaalta se, että Jeesus herättää savilinnut henkiin, liittyy hänen toimintansa maagisista papyruksista tuttuihin teemoihin: lintuihin ja niiden liikkeistä ennustajiin, auguureihin. Vastaavasti Davies osoittaa, kuinka Jeesuksen ki-

roukset ja kiistely opettajiensa kanssa kytkeytyvät tekstin ensimmäisille kuulijoille tuttuihin teemoihin.

Teoksensa kolmannessa osassa Davis siirtyy seuraamaan Lapsuuden tekojen myöhempää traditiohistoriaa juutalaisten ja kristittyjen välisessä jännitekentässä sekä tekstin myönteisempää vastaanottoa ja tulkintaa islamilaisen kulttuurin piirissä. Tämä osio on luonteeltaan lähempänä perinteistä traditiohistoriallista tarkastelua, mutta tarjoaa sellaisenaankin hyvin mielenkiintoisen näkökulman tekstin vastaanottoon erilaisissa kulttuurisissa konteksteissa. Vaikka Lapsuuden teoissa ei voi havaita selkeää juutalaisvastaisuutta, Davis katsoo tekstin edustavan kristillistä, juutalaiskriittistä näkökulmaa, joka selvästi vielä kärjistyy tekstin myöhemmissä versioissa ja saavuttaa huippunsa Lapsuuden tekoja hyödyntävässä latinankielisessä Pseudo-Matteuksen evankeliumissa. Juutalaisuuden puolelta kriittisen vastineen tarjoaa Toledot Jeshu, kertomus Jeesuksesta Marian aviotomana lapsena, jossa hyödynnetään monenlaisen polemiikin ohessa myös Lapsuuden teoista tuttuja teemoja: Jeesus haastaa opettajiaan ja herättää savilinnut henkiin.

Arabiankielisessä traditiossa sekä islamilaisen kulttuurin piirissä Lapsuuden tekojen vastaanotto sen sijaan on ollut myönteisempää. Savilintujen herättäminen henkiin on päätyntä kahteen Koranin suuraan (3:49; 5:110). Myönteinen vastaanotto näkyy myös Lapsuuden tekojen arabiankielisissä käännöksissä sekä erityisesti Arabialaisessa lapsuus-evankeliumissa, joka yhdistelee ja kehittää edelleen kertomuksia useista lapsuus-evankeliumeista, Lapsuuden tekojen lisäksi esimerkiksi Jaakobin protevankeliumista.

Teoksen lopussa on kolme liitettä: (A) englanninkielinen käännös Lapsuuden teoista (perustuu Burken editioon kreikankielisestä tekstistä, Gs), (B) arabialaisen lapsuus-evankeliumin käännös sekä (C) kuvaus ja analyysi Sveitsin Zillissä ole-

vasta kattomaalauksesta, jonka 153 paneelista yksi sisältää kuvauksen savilintujen herättämisestä.

Teoksensa analyysiosan alussa (s. 49) Davis itse herättää kysymyksen, millä tavoin hänen metodinsa poikkeaa perinteisemmästä sosiaalishistoriallisesta analyysistä. Hänen mukaansa ero on siinä, miten hän painottaa muinaisten lukijoiden tapaa työstää menneisyyttä käyttäen heidän oman aikansa ”muistin paikkoja” tulkinnan välineinä. Vaikka Davisin kuvailu on sinänsä elävää ja vaikuttavaa, työn metodisessa tarkastelussa olisi ollut selkiyttämisen varaa. Teoksen ”muistin paikkoina” toimivat toisaalta oletettujen lukijoiden kokemukset omasta sosiaalisesta kontekstistaan esimerkiksi leikkivinä lapsina. Tässä tapauksessa olemassa oleva kulttuurinen käytäntö resonoi tekstin sisällön kanssa ja tekee sen kuulijoille tutuksi. Teoreettiselta kannalta tässä on vaikea nähdä suurta eroa siihen, että tekstin sisältöä valotetaan sosiaalishistoriallisen tiedon valossa — vaikka onkin selvää, että Davisin tarkka analyysi onnistuu tuomaan tekstin tulkintaan sellaista sosiaali- ja kulttuurihistoriallista väriä, joka ei ole aiemmissa tutkimuksissa tullut esiin. Teksti ja sen kuvaama historia eivät kuitenkaan johda siihen, että luotaisiin uusia muistin paikkoja tukemaan tekstin sisältöä ja muistamista. Teksti itsessään voidaan toki ymmärtää yhdenlaiseksi muistin paikaksi, mutta Davis ei kiinnitä huomiota tähän vaan olemassa oleviin sosio-kulttuurisiin käytänteisiin, jotka ilmenevät tekstissä.

Toisenlaista muistin paikkaa puolestaan edustaa kirjan liitteenä (Liite C) oleva kuvaus Sveitsin Zillisissä sijaitsevan Pyhän Martinuksen kirkon kattomaalauksista, jonka yhteen maalaukseen on tallennettu kuvaus siitä, kuinka Jeesus herättää savilintuun henkiin. Tässä tapauksessa kirkko ja siinä oleva maalaus muodostavat tilan, jossa, muiden kohtausten ohessa, muisto yhdestä Jeesuksen lapsuuden teosta tehdään eläväksi. Edellä kuvattujen erilaisten muista-

misen tapojen tarkempi erittely olisi tuonut lisää käsitteellistä jännevyyttä teoksen kuvauksiin.

Davis aloittaa kirjansa toisen osan tarkastelut henkilökohtaisilla muisteluilla, jotka liittyvät tarkasteltavaan teemaan kuvaten ensimmäisenä isänsä tapaa tarkkailla lintuja. Tämän inspiroimana jaan lukijoiden kanssa seuraavan muiston:

Ensimmäinen muistikuvani Jeesuksesta, joka herättää savilintuun henkiin, on kuusi- ja seitsemänkymmentälukujen taitteesta, kansakoulun uskontotunnilta. Kulttuurisena muistin paikkana on siis suomalaisen kansakoululaitoksen uskonnon-opetus, jossa tuolloin oli sijaa myös apokryfisten evankeliumien kertomuksille Jeesuksesta. Tarinan mediasta en ole enää aivan varma. Kertomus saattoi olla uskonnon oppikirjassa tai tunnilla käytetyssä luekimistossa. Mahdollista on myös, että tuon ajan teknisiä opetusvälineitä innokkaasti käyttänyt Korson kansakoulun johtajaopettaja esitti tarinan rainan avulla (nuoremmat googlatkoot, mikä raina on!). Olipa niin tai näin, pidin kertomusta tuolloin aitona Jeesus-traditiona. Ilmeisesti joku tuon ajan uskontopedagogi oli ajatellut, että lapsia varmaan kiinnostavat tarinat Jeesuksesta lapsena. Tämä pedagoginen idea vastaa itse asiassa Reidar Aasgaardin ajatusta Lapsuuden tekojen alkuperäisestä tarkoituksesta, jonka hän tuo esiin teoksessa *The Childhood of Jesus: Decoding the Apocryphal Infancy Gospel of Thomas*.

Kun muutamaa vuotta myöhemmin aloin itse kiinnostua Raamatun lukemisesta, yritin pitkään etsiä tarinaa Uuden testamentin evankeliumeista. Olin aika pettynyt, kun sitä ei sieltä löytynyt. Kertomus sekä siihen liittyvät muistin paikat ovat kuitenkin painuneet mieleeni elävänä ja liittyvät näin yhdeksi pieneksi lenkiksi Lapsuuden tekojen vaikutushistoriassa. Ehkä tuolloin mieleen jäi uinumaan myös uteliaisuuden siemen, joka on myöhemmin johtanut tutkimaan evankeliumitra-

ditioita vielä tarkemmin. *Teologiseen Aikakauskirjaan* kirjattuna tämä pieni muisteloni puolestaan ehkä lennähtelee joskus jonkun Lapsuuden teoista kiinnostuvan tulevan tutkijan bittivirrassa.

PETRI LUOMANEN, PROF.

MARCUS J. BORG
Kristinuskon sydän:
Uudelleen löydetty usko.
Helsinki: TvM 2016. 279 s.

Vuonna 2015 edesmennyt yhdysvaltalainen Marcus J. Borg kuului näkyvimpien historian Jeesus-tutkijoiden joukkoon. Hän jäi eläkkeelle Oregonin yliopistosta vuonna 2007, mutta jatkoi toimintaansa aktiivisesti sen jälkeenkin. Varsinaisesta historian Jeesus-tutkimuksesta Borg siirtyi vähitellen teologisempiin aiheisiin.

Tästä on esimerkkinä myös *Kristinuskon sydän*, jonka alkuteos ilmestyi vuonna 2003. Tomas von Martens julkaisi kirjan ruotsinnoksen vuonna 2015 ja seuraavana vuonna Kari Kuulan suomennoksen. Von Martens on siis tehnyt kulttuuriteon omalla kustannuksellaan.

Tutkijana Borg kannatti niin sanottua yhteiskuntakriittistä Jeesuskuvaa. Sen mukaan historian Jeesus näki Jumalan valtakunnan toteutuvan, kun uskovat kyseenalaistavat sortavat yhteiskuntarakenteet. Borg suhtautuu varauksellisesti Jeesus-tutkimuksen toiseen pääuomaan, jossa Jeesus nähdään eskatologisissa kehyksissä. Tässä kuvassa Jumalan valtakunta saapuu lopunajallisenä mullistuksena ja Jumalan tekona.

Jeesus-tutkimuksella on Yhdysvalloissa poliittiset konnotaatiot. Lopunajallinen Jeesus-kuva yhdistetään konservatiiviseen teologiaan ja politiikkaan. Yhteiskuntakriittinen Jeesus puolestaan liittyy progressii-